

Bariş İnşası Kuram ve Uygulaması

Mehmet Emin SARIKAYA*

Öz

Çatışma çözümü ve barış çalışmaları özelde uluslararası ilişkiler ve genelde sosyal bilimler alanında İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve yakın tarihteki bölgesel çatışmaların etkisiyle önemli bir yer edinmiştir. Çatışma çözümü ve çatışma dönüştürme terimleri güncel çalışmalarda yerini barış inşası kavramına bırakmıştır. Barış inşası uygulamaları çatışmanın çözümüyle birlikte çatışmanın olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılarak sürdürülebilir bir barışı hedeflemektedir. Hedeflenen barışın tesisi noktasında hangi öncüllerin, aktörlerin ve süreçlerin etkili olduğuna dair gerçekleştirilmiş uygulamalar üzerinden yapılacak bir araştırma, güvenlik çalışmalarında önemli bir kılavuz niteliği taşıyacaktır. Çalışma, barış inşası alanında yetkin bir akademisyen olan Prof. Dr. Alpaslan Özerdem'in barış, çatışma, çatışma çözümü, barış inşası kavramları üzerine gerçekleştirdiği Barış İnşası Kuram ve Uygulaması (2013) isimli kitabını değerlendirmektedir. Çalışmanın konusu, kitabın alanyazındaki yeri ve önemine dair bilgilendirmeler, kitaba yönelik eleştiriler ve alanyazına dair bilgiler çerçevesinde şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Barış İnşası, Çatışma, Çatışma Çözümü, Sürdürülebilir Barış.

Peacebuilding Theory and Practice

Abstract

Conflict resolution and peace studies have gained an important place in the field of international relations in particular and social sciences in general, with the devastating effects of the Second World War and the recent regional conflicts. The terms conflict resolution and conflict transformation have been replaced by the concept of peacebuilding in current studies. Peacebuilding practices aim is sustainable peace by eliminating the negative effects of the conflict together with the resolution of the conflict. This research to be carried out on the implementations of which premises, actors and processes are effective at the point of establishing the targeted peace will be an important guide in security studies. The paper was carried out by Prof. Dr Alpaslan Özerdem's book titled Peace Building Theory and Practice (2013) on the concepts of peace, conflict, conflict resolution, and peacebuilding. The subject of the study focusses on the framework of information about the place and importance of the book in the literature.

Keywords: Peacebuilding, Conflict, Conflict Resolution, Sustainable Peace.

* Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Ankara / Türkiye, e-mail: eminsarikaya.93@gmail.com
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-7550-4727>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):
Sarıkaya, Mehmet Emin (2021). "Barış İnşası Kuram ve Uygulaması". *Küllüye*, 2 (2): 155-160.

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
01 Haziran 2021	28 Ağustos 2021	Kitap İncelemesi	155-160
01 June 2021	28 August 2021	Book Review	

Özerdem, Alpaslan (2013). *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 298 s.

Çatışma çözümü ve barış inşası kavramlarına yönelik literatür incelendiğinde özellikle soğuk savaş sonrası olarak adlandırılan 20. yy.'ın son çeyreğinde ve 21. yy. başında bu alana yönelik çalışmalarda yoğunluk yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmalardan, J. Galtung'un (1996) *Peace by Peaceful Means Peace and Conflict, Development and Civilization* isimli eseri barış ve çatışma kavramlarının içeriğine dair ayrıntılı

156

bilgiler sunarken gelişme ve uygarlık ile ilişkisinden bahsetmiştir. Geleneksel devletçi yaklaşımların ötesinde sürdürülebilir bir barış inşası üzerinde çalışan John Paul Lederach (1997), *Building peace: sustainable reconciliation in divided societies* adlı çalışmasında konuyu ele almıştır. Çatışma sürecindeki mağduriyetlerin giderilmesine dönük olarak ortaya konan “onarıcı adalet” kavramını Howard Zehr (2002) *The Little Book of Justice & Peacebuilding* eserinde tartışmıştır. Ho-Won Jeong'ın editörlüğünde hazırlanan (2002) *Approaches to Peacebuilding* çalışması barış inşasına dair kavramları ve tartışmaları içeren yazılardan oluşturulmuştur. *Religion and peacebuilding* isimli editoryal eserlerinde Harold Coward and Gordon S. Smith (2004) farklı inançlar, dinler ve barış inşası ilişkisini konu etmiştir. *Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies* adlı çalışmada Mason & Meernik (2006) özellikle silahlı çatışmalara ve barış süreçlerine ve bu süreçlerdeki uluslararası barış programlarına yönelik savaş sonrası toplumları incelemiştir. Charles Webel and Johan Galtung'un (2007) *Handbook of Peace and Conflict Studies* adlı editoryal kitaplarında barışa dair farklı temalar ele alınmıştır. Elisabeth Porter (2007) *Peacebuilding Women in international perspective* isimli çalışmasında feminist teori çerçevesinde barış ve çatışma süreçlerine odaklanmıştır. Tim Miruthi (2009) *The Ethics of Peacebuilding* eserinde barış inşasının ahlaki yönünü değerlendirmiştir. Barış inşası ve çatışma çözümü araştırma başlıklarındaki önemleri itibari ile zikredilen bu çalışmaların

yanında aynı dönemde barış inşasına dair pek çok eser kaleme alınmıştır. Bizim tanıtımını yapacağımız Özerdem'in eseri de 21. yy. ilk çeyreğinde yazılan barış inşasına dair kapsamlı bir başvuru kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Barış İnşası Kuram ve Uygulaması (2013) isimli kitap Prof. Dr. Alpaslan Özerdem tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, uzun yıllar barış inşası ve çatışma dönüştürme konuları üzerine kalem oynatmıştır. Halen İngiltere Coventry Üniversitesi'nde Güven, Barış ve Sosyal İlişkiler Merkezi Direktörü olarak görev yapmaktadır. Özerdem, eserini bir Macar atasözüne atıfla “barışın boş koltuğuna şeytan oturur” sözü üzerinden betimlerken içeriğe dair önemli bir ipucu sunmaktadır. Barışın boş koltuğunun kimin tarafından ve ne şekilde doldurulduğuna dair kuram ve uygulamaya dönük bilgiler sunan eser, 20. yy.'ın son çeyreğinde, özellikle soğuk savaş dönemi ve çatışmaların bölgesel olarak arttığı bir zeminde önemi artan barış inşası (peace building) kavramına odaklanmaktadır. Tabii ki barış çalışmalarını konu edinen bir kitap, barış ile sonuçlanması umulan çatışmaya temas etmek durumundadır. Eserde bu çerçevede genel olarak barış, çatışma, çatışma çözümü ve çatışma çözümüne dair güncel örnek olay ve uygulamalar incelenmektedir. Ayrıca barışa dair kavram ve kuramlar, silahlı çatışma, barış süreci, çatışma çözümü, çatışma sonrası yeniden inşa, çatışma dönüştürme, barış inşasının uygulanması başlıklarına yer vermektedir.

Bu bağlamda çalışmanın birbirini tamamlayacak şekilde inşa edilmiş üç kısım ve her kısmın altında konuyu detaylandıran dokuz bölüm halinde sistematik bir biçimde hazırlandığı ifade edilebilir. Birinci kısımda barış inşasına dair kavramlardan (barış kavramları, silahlı çatışma, barış süreci) ve kuramlardan (idealizm, realizm, liberalizm) bahsedilmektedir. Tüm bu kuramların, sahada çalışanlar açısından yürüttükleri barış çalışmaları bağlamında kullanışlı yöntemler barındırdığı vurgulanmaktadır. Birinci kısmın, birinci bölümünde “Barış sizin için neyi ifade ediyor?” sorusu ile okuyucuya yöneltilen altı çatışma senaryosu, okuyucunun kitaba başlarken barış uygulamasına dönük kendi kabullerini sorgulaması açısından etkili bir kullanım olarak yorumlanabilir. İkinci kısımda yazar; doğaları, ortaya çıkış süreçleri ve etkenleri itibari ile birbirinden oldukça farklı tarzlarda ortaya çıkan çatışma türlerine ve çözümüne odaklanmaktadır. Çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerinin gerçekleşme biçimine, süreçte yaşanan engellere ve en önemlisi Batı merkezli yeniden inşa süreçlerinin eksik yönlerine dikkat çekilmiştir. Geleneksel yöntem olarak çatışma çözümü ve -1990'lardan itibaren ortaya çıkan eski savaşçıların barış içerisinde bir arada yaşamasına odaklanan- çatışma dönüştürme kavramlarına değinen yazar, bu iki farklı yaklaşım üzerinden gerçekleşen paradigma değişiminin altını çizmektedir. Üçüncü kısımda barış inşasının uygulanmasına yönelik siyasal, güvenlik ve sosyoekonomik yeniden inşa modelleri detaylandırılmıştır. Yeniden inşa süreçlerinde sürdürülebilirlik, yerel katılım ve gerçekleştirilen faaliyetlerde eş güdümlülüğe özellikle vurgu yapılmaktadır. Bu kısımda son olarak çatışma dönüştürmenin son ayağını oluşturan

ve çatışmaların yeniden filizlenmesinin önüne geçebilecek (ancak tarafların uzlaşmasından çok arka plandaki düşmanlıkları uyandırması yönüyle üzerinde tartışılan) geçiş adaleti kavramından söz edilmiştir. Geçiş adaleti; tarafların zararlarını tazmin, anlaşmazlıkları tamir edecek şekilde cezalandırıcı adalet şeklinde tarif edilmiştir. Tüm bu kısımlar ve bölümler altında yazar, barış inşası kuram ve uygulamasına dair kavramların tanımları, kavramlara dair tartışmalar; alana dair güncel bakış açıları, çatışma bölgelerinden örnekler (Sri Lanka, Liberya, Ortadoğu, Sudan iç savaşları) ve istatistikler üzerinden bir çerçeve oluşturmuş ve alana ilgi duyanlar için bütüncül ve kapsayıcı bilgiler sunmuştur.

Çalışmayı aynı konuda Türkçe ve diğer dillerde yazılmış eserlerden ayıran orijinal özelliklerden biri şekil bakımından bir lisans ders kitabı formatını andırması bunu yanında içerik bakımından oldukça zengin, detaylı ve sistemli oluşudur. Aynı zamanda her bölümün sonunda okuyucuyu araştırmaya yönelten sorular ve ileri okuma tavsiyeleri akademik bir itina ile yansıtılmaktadır.

Bu kitapta görmek istediğimiz ancak ayrıntılı analiz edilmemiş bir konu, barış inşası ve çatışma çözümü süreçlerinde (büyük harfle 'D') dinin rolüdür. Çatışma kavramı çerçevesinde literatür göz önüne alındığında din ve çatışma ilişkisinin analizi bu alanda yeni ancak önemli bir başlığı oluşturmaktadır. Tarihte bir topluluğun veya kabilenin diğerine yönelik çatışmacı tavrının altında veya bilfiil silahlı mücadelede dini etmenler rol oynamıştır. Aynı zamanda Orta çağ boyunca yaşanan savaşlarda Tanrı adına gerçekleştirilen bir mücadele ana unsurdur. Bununla birlikte Hristiyan Avrupa'da heretik (zındık) olarak nitelenen inançlar üzerine yapılan askeri seferler başka bir dini çatışma örneğini oluşturur. Haçlı seferleri tarihte bilinen dinsel farklılıklardan kaynağını alan savaşların en çarpıcı örneğidir (Johnstone 2006: 113-114). Ortaya çıkan savaşlarla birlikte dinin barış süreçleri ile ilgili etkisi de oldukça önemli bir konudur. David Little and Scott Appleby'nin ifadesiyle dini barış inşası (religious peacebuilding) kavramı Religion and peacebuilding kitabında "dini aktörler ve kurumlar tarafından, hoşgörü ve şiddetsizlik ethosuyla karakterize sosyal ilişkiler ve siyasi kurumlar inşa etmek, amansız çatışmayı çözmek ve dönüştürmek amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin kapsamını tanımlamak için" oluşturulmuştur. Dini liderler ve organizasyonlar geniş inanan kitlelerine yön veren söylemsel güçleri ve çatışma bölgelerinde önemli ve güvenilir yerel figürler olarak belirginleşmektedir. Bu çerçevede Mahatma Gandhi'nin Hindu metinlerindeki çatışma figürlerine dair direnişi, aşırılıkçılar gibi düşünmeyen Müslümanların barışçıl tavırları, dini barış inşasına yönelik yapıcı unsurlar olarak sayılabilir (Coward 2004: 3-5).

Din ve çatışma ilişkisi ve dini barış inşası başlıklarının önemi -farklı disiplinlerden çatışma ve din ilişkisine dair ortaya konan literatüre bakıldığında- dinler arası, etnik ve dini gruplar arası çatışma olguları üzerinden kaleme alınmış eserler bağlamında gün yüzüne çıkmaktadır. Bu bağlamda sosyolojinin öncü isimlerinden Emile Durkheim, The Elementary Forms of the Religious Life (1912)

adlı eserinin özellikle sonuç kısmında din ve çatışma ilişkisini, Sur la religion (1968) isimli din hakkında yazılarının toplamından oluşan çalışmalarında ise Karl Marks ve F. Engels'in din ve çatışma ilişkisine eğilmiştir. 20. yy.'ın son çeyreğinde çatışma kavramına ilişkin araştırmalar yoğunlaşırken aynı dönemde D. L. Horowitz'in Ethnic Groups in Conflict (1985) isimli kitabı sosyal çatışmaların oluşmasındaki etnik kimliğin rolünü ve motivasyonunu irdelemiştir. Semites and Anti-Semites: An Inquiry Into Conflict and Prejudice (1987) adlı eserinde Bernard Lewis, Yahudi ırkına ve dinine karşı oluşan sosyal çatışma ortamından bahsetmiştir. Aynı şekilde Samuel P. Huntington'ın Clash of Civilizations (1996) çalışmasında medeniyetler ve dolayısıyla dinler arası yaşanacak bir çatışmaya dikkat çekilmiştir. 2000'li yıllarda din ve çatışma ilişkisi üzerinde daha çok konuşulan bir konu haline gelmiştir. Bu çerçevede The Price of Freedom Denied: Religious Persecution and Conflict in the 21st Century (2011) başlıklı eserinde R. Finke, 21. yy.'da dini gerekçelerle gerçekleşen çatışmalara odaklanmıştır. Silvestri and Mayall, The Role of Religion in Conflict and Peacebuilding (2015) isimli kitaplarında dinin çatışma ve barış inşası çabalarındaki rolünü konu etmişlerdir. Çatışma ve din konusunda ülkemizde yazılan eserlere baktığımızda bu alanda çok fazla çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Sosyal Çatışma ve Din (2010) makalesi ile Halil Aydınalp bu konuyu din sosyolojisi bağlamında çalışmıştır. Ejder Okumuş'un Toplumsal Çatışma ve Din (2017) isimli eseri din sosyolojisi çerçevesinde çatışma ve din ilişkisini ele almıştır. Yakın zamanda Çatışma Çözümü ve Dinler (2020) makalesi ile Okumuş, bu araştırma sahasına önemli bir katkıda bulunmuştur (Sarıkaya 2020: 358).

Yukarıda atıfta bulunduğumuz pek çok çalışma, çatışma ve din ilişkisinin barış ve çatışma üzerine yapılan çalışmalardaki önemini göstermesi açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte Özerdem, çatışma ve din ilişkisine kültürel etmenler ve sosyal sermaye başlığı altında çok kısa değinmektedir (2013: 29, 234-5). Oysa bu çalışmanın kapsamını aşacağı veya amacına hizmet etmeyeceği düşünülmüş olsa dahi sosyolojik yönüyle toplumsal değişim olarak nitelendirilebilecek çatışma dönüştürme sürecinde, kişilerin ve grupların dini/ manevi aidiyetlerinin ve ait oldukları dinin gruplar arası ilişkilere etkisinin bir başlık çerçevesinde değerlendirilmesi gereği hissedilmektedir. Batı toplumları ve değerleri üzerinden etnosentrizme düşme tehlikesine dikkat çekilirken (2013: 83-4) aynı zamanda çatışmanın ve barışın sadece maddi olgularına değinerek indirgemeci bir dilin istenmeyen bir sonuç olarak okuyucunun zihninde canlanması olasıdır.

Barış inşa kuramları, barış inşasının uygulamasına dönük kavramları detaylı şekilde ele alan bu kitap çatışma çözümü süreçlerine ilgi duyan araştırmacılar açısından incelenmesi gereken kaynak eser olarak nitelendirilebilir. Batı'da yapılan çalışmaların çatışma ve barışı kategorik olarak; etnisite, din, kadın, uluslararası güvenlik gibi konularla ilişkilendirdiği farklı eserlere değinilmiştir. Son olarak Türk

akademyasında barış inşası konusuna dair kitap düzeyinde ilginin henüz olgunlaşmadığına dikkat çekildiğinde Özerdem'in çalışmasının bu alana yönelik önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Kaynakça

Coward, Harold (2004). *Religion and Peacebuilding*. ed. Gordon S. Smith. Albany: State University of New York Press.

Johnstone, Ronald L. (2006). *Religion in Society: A Sociology of Religion*. Upper Saddle River, N.J: Routledge.

Sarıkaya, Mehmet Emin (2020). "Sosyal Çatışma ve Din: Matürîdî Düşüncede İzdüşümleri Üzerine Bir İnceleme". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16: 356-369. <https://doi.org/10.34085/buifd.810415>.